

6. Дубровська Д.М. Статус особистості в групі як умова її професійного становлення // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. Наукових праць ін.-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К.: Гнозис, 2003. – Т.5. – ч. 3. – С.101-107.
7. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от психологических свойств нервной системы. – Казань, 1969. – 153 с.
8. Матвеев Н.М. Системность профессиональных знаний преподавателя вуза как основа успешности обучения студентов. – Л., 1981. – 137 с.
9. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология: Серия "Учебники и учебные пособия". – Ростов на Дону: Феникс, 2000. – 544 с.
10. Якунин В.А. Педагогическая психология. – М.: Полиус, 1998. – 639 с.

Анотація

У статті розкриваються теоретичні основи проблеми професійно-особистісного становлення педагога вищої школи, здійснюється аналіз та узагальнення поглядів вчених на сутність понять "становлення", "професійне становлення", характеризуються умови, що впливають на ефективне професійно-особистісне становлення молодого викладача вищої школи.

Аннотация

В статье раскрываются теоретические основы проблемы профессионально-личностного становления педагога высшей школы, проводится анализ та обобщение взглядов ученых на сущность понятий "становление", "профессиональное становление", характеризуются условия, которые влияют на эффективное профессионально-личностное становление молодого преподавателя высшей школы

Подано до редакції 16.10.2008 р.

□ 2008

Шахірєва Н.В.

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА В ЇЇ ІНТЕГРАТИВНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема формування професійної культури педагога розглядалася в багатьох творах зарубіжних та вітчизняних дослідників. Вагомий внесок у її розробку зробили А.М.Алексюк, Л.М.Ахмедзянова, Є.С.Барбіна, Г.О.Балл, І.Д.Бех, В.М.Гриньова, Н.В.Кичук, А.Комбс, Л.В.Кондрашова, О.М.Пехота, В.В.Радул, В.О.Сухомлинський, Л.Рон Хаббард, Т.С.Яценко та ін. І кожного разу дана проблема висвітлювалася, по-перше, як інтегративна характеристика, що базується на різних галузях знань, по-друге – в контексті реалізації соціального замовлення суспільства. Відтак особливої актуальності і значущості набуває проблема випереджувального розвитку тих особистісних утворень майбутнього вчителя на етапі його професійного становлення, котрі сприяють соціальній реалізації інтегрованої професійної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Можливості інтегративного підходу все частіше використовуються як при організації процесу становлення й розвитку професійної свідомості педагога, так і при формуванні його педагогічної культури в цілому. За М.М.Бахтіним, інтеграція закладена в самому розумінні професійної культури педагога, яка в сучасних дослідженнях визначається як ідеальний образ його особистісно-професійної сутності, ціннісні і діяльнісні характеристики, що представлені покомпонентно. Найбільш часто в сучасних дослідженнях можна зустріти такі компоненти педагогічної культури: аксіологічний, технологічний, креативний та особистісний. При цьому проста сума окремо взятих компонентів не дає цілковитого уявлення про концептуальну цілісність педагогічної культури. Тому встановлення й функціонування інтегрованих зв'язків між цими компонентами є обов'язковою вимогою до процесу підготовки і перепідготовки сучасного педагога. На інтегральну якість розглядуваного поняття вказували в своїх працях В.Сухомлинський, Ю.Азаров, В.Зелюк, І.Зязюн, О.Дзевєрін, І.Дзєжговська, Н.Гаряча, Л.Попова, Н.Крилова, В.Радул, Г.Сагач та інші дослідники.

Так, на думку Н.Б.Крилової, під професійною культурою фахівця педагогічної сфери слід розуміти "єдність переконаності соціальної значущості своєї професії, розвинене почуття професійної гордості, працелюбства і працездатності, підприємливості, енергійності та ініціативності, здатності ефективно, швидко та якісно розв'язувати виробничі завдання; знань теорії управління й соціальної психології, організаторських здібностей, готовності розширення професійного досвіду".

Психологічну своєрідність феномена професійного становлення та професійної культури педагога досліджували Л.Ф.Бурлачук, В.А.Кан-Калік, А.Кічук, О.В.Киричук, Н.В.Кузьміна, Ю.М.Кулюткін, М.Ф.Ніколенко, Л.М.Проколієнко, Г.С.Сухобська та ін.

Методологічно вагомою ми вважаємо позицію О.Р.Фонарьова. Йдеться про доцільність осмислення процесу професійного становлення як фрагменту життєвого шляху особистості. В останньому дослідник виділяє три модуси: володіння, соціальні досягнення і служіння. Модус служіння співвідноситься з найвищим етапом професійного становлення фахівця, тому що людина у даному випадку утверджується як цілісний суб'єкт.

Формулювання цілей статті... Змістовність, багатосторонність та процесуальна насиченість педагогічної діяльності спонукають фахівця вдумливо вивчати себе як професіонала. При цьому відбувається не лише усвідомлення тих чи інших професійно важливих якостей особистості, а й формується певна субкультура, по-перше, в системі професійної діяльності; по-друге, в системі педагогічного спілкування; по-третє, в системі власної особистості. Головними цінностями при цьому залишаються особистісні смисли навчання й життя педагога, його самоактуалізація та саморозвиток. Особистісні особливості фахівця, функціональна структура діяльності та об'єкт професійної діяльності, як зазначає Є.І.Рогов, є провідними в становленні педагогічної культури фахівця. Разом з тим, досі не існує чітких і однозначних критеріїв, за якими можна було б судити про ефективність всіх напрямків діяльності педагога. Тому метою нашого дослідження є розгляд та обґрунтування інтегральних особливостей феномена "професійна культура педагога" у контексті його підготовки до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Для теоретичного аналізу проблеми становлення професійної культури майбутнього педагога в її інтегративному вимірі особливий інтерес, на нашу думку, представляє концепція самоактуалізації (А.Маслоу, Г.Балл, І.Бех, К.Роджерс, Дж.Сьюпер, С.Х.Паттерсон, Р.Трач та ін.). Дослідниками були визначені, зокрема, наступні концептуальні положення:

- професійне становлення особистості має історичну та соціокультурну обумовленість;
- процес професійного становлення особистості є індивідуально своєрідним, неповторним, однак в ньому можна виділити якісні особливості й закономірності;
- професійне життя дозволяє людині реалізувати себе, надає особистості можливості для самоактуалізації;
- індивідуальна траєкторія професійного життя людини визначається нормативними й ненормативними подіями, випадковими обставинами, а також ірраціональними нахилами людини;
- знання психологічних особливостей професійного розвитку дозволяє людині усвідомлено проектувати своє професійну біографію, будувати, творити свою історію.

Методологічною основою проектування даної концепції є принципи системного, особистісно-діяльнісного, подвійного підходів до професійного становлення, гуманістична теорія самоактуалізації і самореалізації особистості.

У зазначеному контексті теоретизування фундаментальною передумовою інтегрованого підходу до формування педагогічної культури можна і слід вважати усвідомлення фахівцем-освітянином необхідності змін, перетворення свого внутрішнього світу і пошуку нових можливостей самоствердження та самоактуалізації в професійній діяльності.

На загальнометодологічному рівні формування професійної культури педагога відбувається за рахунок інтеграції таких сучасних методологічних підходів, як антропологічний, гуманістичний, герменевтичний, культурологічний, аксіологічний, а також синергетичний. Саме синергетичний підхід, інтегровано-диференційований за своєю суттю, дозволяє вирішувати завдання різнобічного і в той же час цілісного пізнання людини. Перетинання визначених підходів створює площину, що грає вкрай важливу роль в розумінні процесу формування професійної культури педагога.

Синергетичне пізнання передбачає дуже важливе для сучасного фахівця в умовах постійно змінюваного суспільства так зване "нелінійне мислення", плюралізм, неоднозначність, а також рівнозначність позицій всіх суб'єктів освітньо-виховного процесу.

Цілісний ансамбль педагогічної культури забезпечується також її загальнонауковим рівнем інтеграції. Йдеться, в першу чергу, про введення в контекст педагогічної культури крім таких понять, як "знак", "потреба", "соціальна взаємодія", "навчання", і таких понять, як "символ", "смісл", "свобода" та ін.

Методичний рівень інтеграції визначається, зокрема, реалізацією діяльнісного підходу, що виконує системоутворювальну функцію в процесі формування особистісної професійної культури педагога. Розвиваючи цю думку, В.О.Сухомлинський наголошував, що ефективний виховний вплив можливий тільки в умовах спрямованої діяльності всіх суб'єктів педагогічного процесу: не лише педагогів, а й батьків, громадськості, соціального середовища. До провідних елементів педагогічної культури він зараховував "глибоке знання матеріалу", "безпосереднє звернення вчителя до розуму і серця вихованця", "багатство методів вивчення дитини" тощо.

Щодо окремого наукового рівня формування педагогічної культури фахівця, то тут в сучасних умовах на передній план висувують її культуротворювальну функцію, що базується на інтеграції величезного кола гуманітарних знань. Координуючу роль в цій інтеграції, на наш погляд, мають відігравати бесіди, тренінги, посилені завдання, позитивні стосунки, які мають синтезувати та інтегрувати методологічні і методичні психолого-педагогічні знання, а також знання методології гуманітарних наук та досвід практичної діяльності студентів. В такій діяльності повинні розглядатися основні тенденції психолого-педагогічного супроводу саморозвитку особистості педагога в умовах реформування освіти, причому спонтанно, з розвитком самого суспільства. Лише в такому контексті знання майбутнього педагога набудуть особистісно значущого смислу і набудуть ознак найважливіших інструментів загальної професійної культури. У зв'язку з цим потребують коригування та вдосконалення навчальні плани підготовки майбутніх вчителів та соціальних педагогів.

Професійна культура є важливим системоутворювальним компонентом загальної гармонії особистості, в тому числі такого її важливого аспекту, як загальна культура життєдіяльності, праці й функціонування в соціумі.

Тому вивчення рівня професійної культури особистості на початку вузівського навчання дозволяє виявити індивідуальні особливості студентів, ефективніше намітити програму освіти і самоосвіти.

Найважливіша особливість навчання у сучасному вузі полягає в тому, що основним методом оволодіння загальнонауковими та професійними знаннями є творча, самостійна, навчально-пізнавальна діяльність студентів. Однією з найважливіших умов успішного вирішення даного завдання є рішуче посилення акценту на реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі, розвитку в майбутніх педагогів творчих здібностей, нахилів, нестандартного мислення, готовності ефективно вирішувати широке коло повсякденних завдань незалежно від особливостей вузьких, спеціальних видів діяльності, виконувати широкий спектр соціальних ролей. Сформована таким чином індивідуальна культура особистості включається у її загальну культуру, яка, за М.М.Обозовим, "передбачає глибокі і різнобічні знання у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і в області побудови суспільства і людських стосунків".

Показовою в цьому аспекті висвітлюваної проблематики є концепція педагогічної майстерності відомого українського педагога І.А.Зязюна. Професійно значущі якості особистості вчителя, за І.А.Зязюном, можна уявити у вигляді поєднання загальнонеобхідного для професії педагога та індивідуального, які зосередилися в одній конкретній особистості вчителя. У структурі педагогічної майстерності він виділяє такі інтегровані між собою складові:

- гуманістична спрямованість;
- професійні знання;
- педагогічні здібності;
- педагогічна техніка.

Головними ж вимогами до особистості педагога вчений вважає любов до дітей і до педагогічної діяльності, наявність спеціальних знань у тій галузі науки, культури чи техніки, якої він навчає, високорозвинений інтелект, високий рівень моральності й загальної культури вчителя.

Сьогодні йде активний пошук нових форм і методів навчально-виховного процесу щодо ефективної підготовки майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах з метою розвитку їх професійної культури.

Проведені нами дослідження професійно-особистісних якостей і здібностей студентів першого курсу спеціальності "Початкове навчання" відповідно до соціально-психолого-індивідуального виміру структури особистості за В.В.Рибалкою вказують на наявність дисгармонійності їхнього культурного обліку, а також в основному на невисокий рівень культурно-психологічних прагнень і ступеня їх реалізації. Це обумовлює лише середній рівень інтегративної професійної культури майбутніх вчителів.

Результати проведеного дослідження дають первинну рекомендаційну інформацію щодо моделі розвитку професійної культури майбутніх педагогів:

- за допомогою збагачення змісту навчально-виховного процесу змістити соціально-психологічний розвиток студентів у бік культурних проявів;
- створювати такі умови, за яких би вказані тенденції усвідомлювалися на досить серйозному інформаційному рівні студентами, що сприятиме рефлексивному "перетравленню" та зменшенню рівня протиріччя та дисгармонійності;
- культурологічні тенденції розвитку професійної культури майбутніх вчителів повинні формуватися під впливом на їх інтелектуальні здібності, якості і можливості як головного інструменту професійного розвитку особистості;
- стимулювати студентів на винайдення прийнятних способів формування інтегрованої професійної культури за допомогою дохідливих прикладів, заохочень, демонстрації вірив їхні сили і можливості;
- разом розробляти стратегію і тактику професійної поведінки в конкретних складних ситуаціях, не підміняючи цим самостійну роботу над собою і прийняття самостійних рішень;
- наявність деякої, оптимальної частки суперечності особистості, неповнота узгодженості її з собою та зі світом, процесів самовипробування і саморозвитку є істотною ознакою гармонійної особистості і гармонійного життя людини. Це суперечності і проблеми, які реально вирішуються самою особистістю. Середній і підвищений її рівні можуть бути стимулом до розвитку особистості, якщо молода людина шукає шляхи особистісної і соціально прийнятної реалізації своїх культурних імпульсів, не відмовляється від боротьби за культурний розвиток своєї життєдіяльності.

Висновки... Отже, феномен "професійна культура педагога" є категорією інтегральною за своєю суттю. Саме інтегральний формат розгляду професійної культури педагога актуалізує доцільність визнання цілісності структури його особистості. Пізнання та осмислення майбутнім педагогом прийнятних способів формування інтегрованої професійної культури сприятиме його самоствердженню та самоактуалізації. Більше того, за таких умов він постає

повноцінним суб'єктом власної життєдіяльності. Особистість педагога набуває статусу творця, забезпечує культурний розвиток своєї життєдіяльності в цілому.

Подальше дослідження у цьому напрямку має, на наш погляд, сприяти не лише наступному поглибленню педагогічної та соціально-психологічної теорії, а й практичній організації та систематизації навчально-виховних впливів на етапі професійної підготовки особистості в системі вищої педагогічної освіти.

Перспективи подальшого висвітлення окресленої проблематики ми пов'язуємо також із розробкою та впровадженням на основі інноваційних педагогічних технологій механізмів процесу формування у майбутніх вчителів стратегію і тактику професійного становлення в його культурологічному вимірі.

На наше глибоке переконання, лише врахування означених інтегративних тенденцій може вирішити проблеми формування професійної культури сучасного педагога.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: В 2-х кн. – Кн.1. – К.: Либідь, 2003. – 280с.
2. Иванова Т.В. Культурологическая подготовка будущего учителя. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.
3. Обозов Н.Н. Психологическая культура отношений: Методическое пособие. – СПб: МКА, 1993. – 32 с.
4. Олексюк В. Творчий потенціал особистості як змістовий аспект її життєвого шляху // Психологія і суспільство. – 2006. – № 3. – С.85-89.
5. Остапчук О.Є. Можливості синергетики в розбудові інноваційного освітнього простору // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 4 (45). – С.16-28.
6. Поліщук В.М. Виховання особистості: повсякдення і стереотипи. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 168 с.
7. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навчальний посібник. – К., 1996. – 159 с.
8. Фонар'єв А.Р. Развитие личности в процессе профессионализации // Вопросы психологии. – 2004. – № 6. – С.72-83.
9. Freebordi P.A. Socio-cultural Approach: Resourcing Four Roles as a Literaci Teacher. – Sidney: Ashton, 1992. – P.48-60.
10. Фурман А.В. Психокультура української ментальності. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 13

Анотація

У статті розглядається проблема становлення й розвитку професійної культури майбутнього педагога в її інтегративному вимірі.

Анотация

В статье рассматривается проблема становления и развития профессиональной культуры педагога в ее интегративном измерении.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

□ 2008

Швай Р.І.

ЕГАЛІТАРНЕ РОЗУМІННЯ ТВОРЧОСТІ ЯК ШЛЯХ ДО ТВОРЧОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У документах, які визначають основні завдання освіти, відсутні завдання, спрямовані на розвиток творчої активності, а якщо і згадується про підтримку творчого розвитку, то надто лаконічно і епізодично. Розвиток творчих здібностей не виступає як окремий самостійний напрям освітньої діяльності. Це важливе дидактичне завдання формулюється як паралельне чи супроводжуваче завдання, суміжне з іншими дидактичними напрямками роботи. Визнання творчих здібностей, як антропологічної константи, і ставлення до людини, як істоти творчої від природи, є поштовхом до створення нових дидактичних теорій та методик, спрямованих не тільки на здібних дітей. Визначення особистісних стандартів розвитку творчої людини передбачає певний зразок виховання і навчання, який з деякими змінами можна запровадити для конкретної навчальної мети.

Поняття "творчість" і надалі є складною для дефініції. Причиною є різноманітність антропологічних, теоретичних та методологічних передумов, які приймаються в теоретичних рефлексіях та дослідженнях творчості. Треба визнати факт антиномічної (чи парадоксальної) природи творчості, що також ускладнює її дослідження. "Творчість є загадкою, парадоксом, деякі говорять – секретом" [2, с. 75]. Різні теоретичні концепції творчості є наслідком різних підходів дослідників до предмету творчого процесу, його джерел та творчих продуктів. Це, в свою чергу, пов'язано з домінуючими психологічними, фізіологічними, психологічними, соціологічними та педагогічними теоріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Залежно від відповіді на питання, чи творчість є досить поширеним явищем, притаманним кожній людині, чи вона є явищем винятковим, формулюються різноманітні дефініції і концепції творчості.

З поставленими питаннями пов'язані два експериментально-теоретичні підходи, а саме: елітарний та егалітарний. До одного з них (елітарного) належить позиція теоретиків гуманістичного напрямку у психології та педагогіці, а саме: Е.Фромма, А.Маслоу, Б.Суходольського, Р.Стернберга, А.Кропелі, М.Ранко, Д.Перкінса, Е.Нецка. До іншого (егалітарного) – погляди Д.Сімонтона. М.Цікшентміхалого та Г.Гарднера.